

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО СТИМУЛЮВАННЯ БІОЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВА, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВА¹

LEGAL FEATURES OF STATE STIMULATION OF BIOENERGY IN UKRAINE: RETROSPECTIVE, MODERNITY AND PERSPECTIVE

Платонова Є.О., к.ю.н.,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національний університет «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено встановленню правових особливостей державного стимулювання біоенергетики в Україні з урахуванням ретроспективних, сучасних і перспективних аспектів розвитку біоенергетичних відносин. Стала тенденція збільшення обсягів виробництва енергії з біомаси в країні свідчить про її прагнення відповідати світовим трендам щодо розвитку альтернативної енергетики, зокрема біоенергетики. Динаміка розвитку біоенергетичної галузі визначається наявністю ефективних, дієвих і взаємоузгоджених правових механізмів її стимулювання.

Проведено аналіз концептуальних, програмних і стратегічних документів, які виступають правовою формою реалізації енергетичної політики держави в сфері розвитку виробництва та використання біологічних видів палива. Встановлено тенденції та особливості законодавчого регулювання державного стимулювання розвитку біоенергетики в Україні. Зазначено найбільш поширені правові механізми стимулювання розвитку біоенергетики, а саме «зелений» тариф; надбавки до «зеленого» тарифу, аукціонної ціни за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва; податкові та митні пільги; компенсації відсотків (кредитної субсидії) за кредитами та лізингових платежів.

Визначено вдалі та ефективні правові механізми та концептуальні підходи стимулювання розвитку виробництва та використання біологічних видів палива. У ретроспективному аспекті зазначені недоліки та прорахунки в правовому регулюванні державного стимулювання біоенергетичних відносин. З'ясовано, що перспективними напрямками модернізації організаційної державної підтримки біоенергетики є: утворення та забезпечення діяльності електронних ринків біопалива, біомаси; запровадження конкурентного ринку теплової енергії; надання державної підтримки суб'єктам господарювання, що вирощують енергетичні рослини; звільнення від сплати податку за викиди CO₂ установки, що спалюють біопаливо. Наведено власні пропозиції щодо вдосконалення державного стимулювання виробництва та використання біологічних видів палива в Україні.

Ключові слова: біоенергетика, альтернативні види палива, біологічні види палива, державне стимулювання біоенергетики, електронний ринок біопалива.

The article is devoted to the establishment of legal features of state stimulation of bioenergy in Ukraine taking into account retrospective, modern and perspective aspects of development of bioenergy relations. The steady trend of increasing energy production from biomass in the country indicates its desire to meet global trends in the development of alternative energy, including bioenergy. The dynamics of development of the bioenergy industry is determined by the availability of effective, efficient and mutually agreed legal mechanisms for its stimulation.

The analysis of conceptual, program and strategic documents, which are a legal form of implementation of the state energy policy in the field of development of production and use of biological fuels, is carried out. Trends and features of legislative regulation of state stimulation of bioenergy development in Ukraine are established. The most common legal mechanisms to stimulate the development of bioenergy, namely the "green" tariff; surcharges to the "green" tariff, the auction price for compliance with the level of use of Ukrainian equipment; tax and customs benefits; compensation of interest (loan subsidy) on loans and lease payments.

Successful and effective legal mechanisms and conceptual approaches to stimulate the development of production and use of biofuels are identified. In retrospect, the shortcomings and miscalculations in the legal regulation of state incentives for bioenergy relations are noted. It was found that promising areas for modernization of organizational state support for bioenergy are: the formation and operation of electronic markets for biofuels, biomass; introduction of a competitive thermal energy market; providing state support to businesses that grow energy crops; exemption from tax on CO₂ emissions of biofuel combustion plants. Our own proposals for improving state incentives for the production and use of biofuels in Ukraine.

Key words: bioenergy, alternative fuels, biological fuels, state stimulation of bioenergy, electronic market of biofuels.

Постановка проблеми. Одним із ключових напрямів реформи енергетичного сектору України, реалізація якого спрямована на підвищення її енергетичної незалежності та безпеки, зменшення залежності від імпортованих енергоносіїв, запобігання кліматичним змінам та іншим негативним наслідкам використання викопного палива й збереження невідновлюваних природних ресурсів, є розвиток галузі біоенергетики, яка оснований на використанні біомаси як палива для потреб електричної, теплової енергетики і транспорту.

Динаміка розвитку сектора біоенергетики багато в чому визначається наявністю ефективних, дієвих та взаємоузгоджених правових механізмів його стимулювання. У свою чергу, недосконалість правових механізмів та концептуальних підходів стимулювання розвитку виробництва та використання біологічних видів палива є вагомим стримуючим фактором, який негативно впливає на подальший розвиток біоенергетики в країні. Саме тому, врахування в ретроспективному аспекті недоліків та прорахунків у правовому регулюванні державної підтримки використання біологічних видів палива, безперечно допо-

може в формуванні цілісного стратегічного бачення використання біоенергетичного потенціалу нашої країни з урахуванням екологічних, соціальних, енергетичних та інших інтересів суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі економічні та технічні аспекти використання біологічних видів палива розглядали у своїх працях такі вчені, як Г.Г. Гелетуха, Т.А. Железна, С.О.Кудря та інші. В юридичній науці окремі питання правового регулювання біоенергетичних відносин досліджували у своїх працях О.В. Гафурова, Х.А. Григор'єва, Г.Д. Джумгельдієва, К.М. Караханян, М.М. Кузьміна, О.І. Кулик, С.А. Оболенська, А.В. Павлига, А.В. Пастух, Е.Ю. Рибнікова, Ю.М. Рудь, О.М. Савельєва, Т.Є. Харитоновна, І.Є. Чумаченко, Г.І. Шматко та інші. Водночас спеціальних досліджень правового регулювання державного стимулювання біоенергетики в Україні наразі в юридичній літературі бракує.

Метою статті є встановлення правових особливостей державного стимулювання біоенергетики в Україні в ретроспективному, сучасному та перспективному аспектах.

Виклад основного матеріалу. Згідно з офіційними даними Міненергетики, частка виробництва відновлюваної енергетики в Україні за січень-серпень 2020 року

¹ Дослідження здійснене у рамках виконання проекту «Альтернативна енергетика в Україні: шляхи системного законодавчого стимулювання» за фінансової підтримки Національного фонду досліджень України (договір № 30/02/0360 від 28.04.2021 року)

зросла удвічі порівняно з аналогічним періодом минулого року й становить 13,3% в загальному енергобалансі країни. Загалом протягом 2020 року з біомаси та біогазу було вироблено понад 656 млн кВт*год «зеленої» електричної енергії, що становить 6,8 % від загального виробництва електроенергії з відновлюваних джерел у 2020 році [1]. Стала тенденція збільшення обсягів виробництва енергії з біомаси, яка спостерігається в Україні, свідчить про її прагнення відповідати світовим трендам щодо розвитку альтернативної енергетики.

У ресурсному плані наявність в країні потужних сільськогосподарського і лісового господарств, із сприятливим кліматом та великими площами вільних земель, мало- чи непридатних для традиційного аграрного виробництва створює всі необхідні передумови для зростання частки біопалива, виробленого з біомаси. Аграрна спрямованість економіки нашої держави обумовлює особливу зацікавленість держави в пріоритетному розвитку саме біоенергетичного комплексу, основа якого будуватиметься в сільському господарстві.

Нині до постійного нарощування частки енергії з альтернативних джерел змушує не лише енергетична криза, але й політико-правові зобов'язання України. Активізація процесу виконання Україною зобов'язань, взятих на себе при приєднанні до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та положень Угоди про асоціацію між нашою державою та Європейським Союзом (далі – ЄС) у сфері розвитку та підтримки відновлювальної енергетики з урахуванням принципів економічної доцільності та охорони довкілля, а також альтернативних видів палива, зокрема сталого виробництва біопалива є стратегічним орієнтиром для проведення системних реформ енергетичного законодавства та трансформації системи державної підтримки альтернативної енергетики, в тому числі біоенергетики.

В Україні увага біоенергетиці стала приділятися із середини 1990-х років. У цей же час були зроблені перші кроки по її розвитку і з'явилися перші законодавчі нормативно-правові акти, а також було прийнято ряд документів концептуального та програмного характеру, реалізація положень яких мала сприяти поширенню використання та стимулюванню біологічних видів палива.

Варто зауважити, що правовою формою реалізації енергетичної політики держави в сфері розвитку виробництва та використання біологічних видів палива виступали, перш за все, багатоманітні концепції, стратегії та програми, які мали чітко відображати реальний стан розвитку біоенергетичних відносин і передбачати конкретні досяжні засоби реалізації у чітко встановлені терміни. Мета, поставлена в програмних документах, повинна була мати логічне продовження у законодавстві і загалом становити енергетичну політику держави та механізм її реалізації [2, с. 124].

Найбільш вагомими програмними документами, спрямованими на розвиток відносин з виробництва та використання біопалива, а також вжиття певних заходів державного стимулювання біоенергетики були: Комплексна державна програма енергозбереження України, схвалена постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 5 лютого 1997 року № 148; Програма «Етанол», затверджена постановою КМУ від 4 липня 2000 року № 1044 (втратила чинність 13 січня 2011 року); Програма розвитку виробництва дизельного біопалива, затверджена постановою КМУ від 22 грудня 2006 року № 1774; Концепція Державної цільової науково-технічної програми розвитку виробництва та використання біологічних видів палива, схвалена розпорядженням КМУ від 12 лютого 2009 року № 276-р; Державна цільова економічна програма енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2021 роки, затверджена постановою КМУ від 1 березня 2010 року № 243.

Обраний нашою державою євроінтеграційний курс вимагав застосування новітніх підходів до регулювання енергетики, заснованих на базових принципах, прийнятих країнами ЄС, до розроблення документів стратегічного планування та практичної діяльності з реалізації державної політики в біоенергетичній сфері. До яскравих програмних документів, спрямованих на подальший розвиток біоенергетики належать: Державна програма розвитку внутрішнього виробництва, затверджена постановою КМУ від 12 вересня 2011 року № 1130; Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року, затверджений розпорядженням КМУ від 1 жовтня 2014 року № 902-р та Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схвалена розпорядженням КМУ від 18 серпня 2017 року № 605-р [3, с. 254].

Аналіз наведених концептуальних, програмних і стратегічних документів, затверджених постановами та розпорядженнями Уряду в сфері розвитку виробництва та використання біологічних видів палива, свідчить про їх декларативність та доволі низьку ефективність. Вона обумовлюється високим ступенем узагальненості їх положень, подекуди фрагментарним та непослідовним характером заходів, спрямованих на стимулювання розвитку біоенергетичних відносин, відсутністю чітких механізмів і термінів їх реалізації. Суттєвим прорахунком чинних програмних документів є ігнорування проблем співвідношення екологічних, енергетичних та соціальних інтересів під час виробництва біопалива, що значно ускладнює впровадження європейських норм та стандартів сталого розвитку в вітчизняній біоенергетичній галузі.

Однією з умов активного використання біологічних видів палива є наявність необхідного законодавчого підґрунтя, норми якого спрямовані на досягнення цілей та завдань, зазначених у національних концепціях, стратегіях і програмах, шляхом правового стимулювання розвитку біоенергетичної галузі.

Підвалини правового регулювання стимулювання розвитку альтернативної енергетики, в т.ч. біоенергетики, містяться в Законах України: «Про електроенергетику» від 16 жовтня 1997 року (втратив чинність 13 квітня 2017 року); «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 року; «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 року. Перші редакції названих Законів закріплювали лише національні цілі в галузі альтернативної енергетики, проте не визначали конкретних механізмів заохочення використання альтернативних джерел енергії та палива [4, с. 63].

З метою вдосконалення законодавчої бази біоенергетики та усунення багатьох проблем системи її підтримки, які виникли у зв'язку зі зміною протекційних умов функціонування галузі, було прийнято ряд Законів України, а саме: «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу» від 25 вересня 2008 року; «Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння виробництву та використанню біологічних видів палива» від 21 травня 2009 року; «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» від 25 квітня 2019 року; «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» від 21 липня 2020 року. Вбачається, що в цілому політика стимулювання використання альтернативних джерел енергії і, зокрема, біологічних видів палива повинна бути стабільною, передбачуваною та уникати частих змін.

Розглянемо найбільш поширені правові механізми стимулювання розвитку біоенергетики в Україні. У правовій літературі обґрунтовано звертається увага на те, що фактично в жодному вітчизняному нормативно-правовому акті

не узагальнено перелік видів стимулювання, що застосовуються до альтернативних джерел енергії в Україні. Лише на основі системного аналізу можна виокремити певні заходи, що можуть підпадати під ознаки такого стимулювання [5, с. 89]. Водночас на специфіку правових механізмів стимулювання використання біопалива серед інших видів альтернативного палива, певною мірою буде впливати те, що регламентація його виробництва здійснюється переважною мірою аграрним законодавством як сільськогосподарська діяльність. Виробництво ж інших видів альтернативного палива успішно регулюється господарським, природоресурсним, екологічним законодавством.

Нині основним стимулюючим інструментом державної політики, спрямованої на виробництво електроенергії з біомаси є застосування «зеленого тарифу». «Зелений» тариф встановлюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, на електричну енергію, вироблену на об'єктах електроенергетики, зокрема на введених в експлуатацію чергах будівництва електричних станцій (пускових комплексах), з альтернативних джерел енергії.

Відповідно до Закону України «Про альтернативні джерела енергії» «зелений» тариф для суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з біомаси чи з біогазу, встановлюється на рівні роздрібного тарифу для споживачів другого класу напруги на січень 2009 року, помноженого на відповідний коефіцієнт «зеленого» тарифу. Розміри таких коефіцієнтів наводяться в ч. 22 ст. 9¹ Закону, за якою для електроенергії, виробленої з біомаси чи з біогазу, вони становлять для об'єктів або його пускових комплексів, введених в експлуатацію: а) по 31 березня 2013 р. включно – 2,30 (тільки для електроенергії, виробленої з біомаси); б) з 1 квітня 2013 р. по 31 грудня 2014 р. – 2,30; в) з 1 січня 2015 р. по 30 червня 2015 р. – 2,07; г) з 1 липня 2015 р. по 31 грудня 2019 р. – 2,30; д) з 1 січня 2020 р. по 31 грудня 2024 р. – 2,30; е) з 1 січня 2025 р. по 31 грудня 2029 р. – 2,30 [6].

На нашу думку, суттєвим недоліком «зеленого» тарифу є встановлення коефіцієнта для енергії з біогазу та біомаси без його диференціації за видами. У правовій літературі слушно звертається увага на необхідність проводити диференціацію величини коефіцієнта «зеленого» тарифу і встановлювати вищий на електроенергію, отриману з тих видів біомаси, у використанні яких держава більш заінтересована. Наприклад, встановити найвищий коефіцієнт «зеленого» тарифу на електроенергію, отриману з біомаси сільськогосподарського походження (відходів рослинництва, тваринництва, відходів переробки, енергетичних культур). Нижчі коефіцієнти встановити для електроенергії, отриманої з муніципальних і промислових відходів, а також відходів деревообробної промисловості [7, с. 13].

Крім того, наразі діючий механізм стимулювання виробництва електричної енергії з біомаси на основі «зеленого» тарифу є усе ще майже нечутливим до особливостей сталого розвитку цієї сфери. Наприклад, розмір «зеленого» тарифу для суб'єктів господарювання, які виробляють електричну енергію з біомаси або біогазу, відрізняється за часом введення в експлуатацію об'єктів або їх черг та рівня використання обладнання українського виробництва, але не залежить від місця походження енергетичної сировини, її покоління тощо.

Сьогодні в європейському законодавстві використовується правовий механізм, спрямований на вирішення проблем співвідношення екологічних, енергетичних та соціальних інтересів під час виробництва біопалива. Так, відповідно до Директиви 2009/28/ЄС встановлено такі критерії, що мають бути дотримані: показники скорочення викидів парникових газів, показники сталості біомаси та соціальної сталості біопалива.

Ухвалення у грудні 2018 року Директиви 2018/2001, ключової для сфери альтернативних джерел енергії, озна-

менувало появу нового покоління критеріїв сталості, що відповідають викликам часу. Незважаючи на те, що адаптація до вказаної Директиви ще не є для України обов'язковою (на відміну від Директиви 2009/28/ЄС), окремі її новели у забезпеченні сталості біопалива є затребуваними вже сьогодні й відповідають особливостям ситуації в Україні. Це такі прогресивні рішення, як поширення критеріїв сталості на тверде біопаливо та введення спеціальних критеріїв для біопалива, отриманого з лісової біомаси [8]. Вбачається, введення критеріїв сталості в нашій країні створить передумови для вдосконалення механізму стимулювання виробництва електричної енергії з біомаси на основі «зеленого» тарифу. Пропонується застосовувати цей тариф лише до тих виробників електричної енергії, що використовують стале біопаливо.

Про непослідовну державну політику та неузгоджену позицію законодавця свідчать також окремі положення чинного законодавства, які обмежують права на отримання «зеленого» тарифу нових виробників електроенергії з біомаси і біогазу, що розпочнуть роботу з 01 січня 2023 року. Адже для виробників електричної енергії з біомаси та/або біогазу головним стимулом поки що залишається саме «зелений» тариф, а не право на участь в аукціоні з розподілу підтримки.

Так, п. 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» передбачає, що «зелений» тариф для суб'єктів господарювання, які виробляють або мають намір виробляти електричну енергію з біомаси та/або біогазу на об'єктах електроенергетики або чергах їх будівництва, встановлюється виключно на електричну енергію, вироблену об'єктами, що введені в експлуатацію такими суб'єктами до 1 січня 2023 року [9]. Отже, якщо об'єкт електроенергетики на біомасі/біогазі вводиться в експлуатацію 1 січня 2023 року і пізніше, суб'єкт господарювання, що його експлуатує, не матиме права на «зелений» тариф.

На нашу думку, це положення є колізійним та суперечить іншим нормам, зокрема ч.2 статті 9¹ Закону України «Про альтернативні джерела енергії», яка передбачає, що об'єкти електроенергетики на біомасі/біогазі, що введені в експлуатацію до та після 1 січня 2020 року, мають право отримати «зелений» тариф, незважаючи на можливість добровільної участі в аукціонах для отримання державної підтримки. Вважаємо за необхідне усунення зазначених законодавчих суперечностей та надання всім виробникам електричної енергії з біомаси і біогазу можливість вибору між отриманням «зеленого» тарифу та участю в аукціонах.

Позитивно варто сприймати передбачений Законом України «Про альтернативні джерела енергії» двовекторний правовий механізм державної підтримки, спрямований не тільки на стимулювання виробників електроенергії з біомаси, але і на підтримку сучасного вітчизняного машинобудування. Мова йде про механізм надбавки до «зеленого» тарифу, аукціонної ціни за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва на об'єктах електроенергетики, що виробляють електричну енергію з біомаси чи біогазу введених в експлуатацію з 1 липня 2015 року по 31 грудня 2024 року. Надбавка є фіксованою у відсотках доплатою до «зеленого» тарифу, аукціонної ціни пропорційною до рівня використання суб'єктом господарювання на відповідному об'єкті електроенергетики обладнання українського виробництва (в розмірі 5-20 %) [6].

Важливі положення щодо стимулювання використання біологічних видів палива в Україні містяться у Податковому та Митному кодексах України (далі – ПК України; МК України), що дозволяє стверджувати про розроблення діючого правового механізму державної підтримки біоенергетики, елементами якого є надання податкових та митних

пільг. Так, згідно із п. 197.16 ст. 197 розділу V ПК України [10], передбачено – звільнення від податку на додану вартість (далі – ПДВ) операцій із ввезення на митну територію України, а також п. 14 і 16 ч. 1 ст. 282 МК України [11] – звільнення від оподаткування митом при ввезенні на митну територію України або вивезенні за її межі:

а) енергозберігаючого обладнання і матеріалів, засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, обладнання та матеріалів для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії; б) матеріалів, устаткування, комплектуючих, що використовуються для виробництва матеріалів, сировини, устаткування та комплектуючих, які будуть використовуватися у виробництві альтернативних видів палива або виробництві енергії з відновлюваних джерел енергії. При цьому, умовою звільнення від оподаткування зазначених товарів є те, що вони застосовуються платником податків для власного виробництва та якщо ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні.

Перелік розглянутих товарів містить Постанова КМУ «Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектувальних виробів за проектами демонстрації японських технологій» від 30 березня 2016 року № 293 [12]. Проте в цьому Переліку енергозберігаюче обладнання й матеріали, обладнання й матеріали для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел не зазначено, що ускладнює його реалізацію.

Поряд із загальним позитивним спрямуванням фінансової політики у біоенергетичній галузі, вона має певні недоліки. Це стосується скасування або строкового обмеження багатьох податкових та митних пільг у сфері біоенергетики. Так, у ретроспективному аспекті викликають науковий інтерес деякі правові механізми підтримки, які були передбачені раніше діючим законодавством. Так, у п. 158.1 ст. 158 ПК України встановлювалося, що звільняється від оподаткування 80 % прибутку підприємств, отриманого від продажу на митній території України товарів власного виробництва за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України, зокрема: устаткування, що працює на відновлюваних джерелах енергії; матеріалів, сировини, устаткування й комплектуючих, які будуть використовуватись у виробництві енергії з відновлюваних джерел енергії; устаткування для виробництва альтернативних видів палива [10]. Безперечно, такий припис мав вагомий стимулюючий вплив на розвиток біоенергетичної галузі. Проте Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року зазначена норма з ПК України була виключена.

Суттєвою підтримкою було звільнення виробників біопалива від оподаткування прибутку, отриманого від продажу біопалива (такий напрям підтримки передбачався у п. 15 підп. 4 р. XX ПК України та мав діяти до 1 січня 2020 року, однак ці пільги передчасно скасовано Законом від 28 грудня 2014 року) [13].

Крім того, тимчасово до 1 січня 2019 року звільнялися від оподаткування ПДВ операції з імпорту та від оподаткування ввізним митом при ввезенні на митну територію України та поміщенні в митний режим імпорту – техніка, обладнання, устаткування, що використовуються для реконструкції існуючих і будівництва нових підприємств з виробництва біопалив, які класифікуються за кодами УКТ ЗЕД, визначеними статтею 7 Закону України «Про альтернативні види палива», якщо такі товари не виробляються та не мають аналогів в Україні. Указане строкове обмеження вченими оцінюється негативно, у зв'язку з чим пропонується закріпити вищевказані податкові та митні пільги без обмеження строку їх дії [14, с. 71].

На нашу думку, враховуючи наявний стан розвитку біоенергетики в країні, скасування або строкове обмеження зазначених пільг суперечить загальній спрямованості державної політики щодо стимулювання переходу на альтернативні джерела енергії, у т.ч. біологічні види палива.

Важливим різновидом державного стимулювання виробництва біопалива є надання підтримки у вигляді компенсації відсотків за кредитами (кредитної субсидії) та компенсації лізингових платежів. Загальні законодавчі засади здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу (далі – АПК) через механізм здешевлення кредитів та компенсацію лізингових платежів, передбачені Законом України «Про державну підтримку сільського господарства».

Більш детальний порядок надання кредитної субсидії закріплено на підзаконному рівні Постановою КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів» від 11 серпня 2010 року № 794 [15]. Зазначеним Порядком передбачено надання компенсації за середньо- та довгостроковими кредитами, залученими сільськогосподарськими підприємствами та суб'єктами господарювання АПК для придбання, у тому числі на умовах фінансового лізингу, основних засобів сільськогосподарського призначення вітчизняного та іноземного виробництва, аналоги яких не виробляються в Україні, зокрема обладнання для переробки сільськогосподарських відходів і сировини, відходів заготівлі деревини лісу, в тому числі в біопаливо та інші альтернативні види енергії, згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України. Проте перелік такого обладнання й донині урядом країни так і не затверджено, що фактично унеможливує реалізацію існуючого нормативного припису.

Незважаючи на те, що Порядок № 794 наразі чинний, його положення є малоефективними. Це пояснюється тим, що в 2012 році бюджетна програма втратила свою самостійність та була включена в якості окремого напряму до бюджетної програми «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі». Крім того, у 2018 та 2019 році на цю програму, яка нараховує 15 напрямів, Міністерством аграрної політики та продовольства України зі спеціального фонду Державного бюджету були передбачені видатки лише 5 млн. грн. [16]. На даний час відсоткові ставки за кредитами, залученими саме для покриття витрат на придбання обладнання для перероблення сільськогосподарських відходів і сировини, відходів заготівлі деревини лісу (в тому числі в біопаливо та інші альтернативні види енергії) взагалі не компенсуються. На нашу думку, такий стан справ є очікуваним результатом стратегічних упущень та управлінських помилок у правовому регулюванні виробництва та переробки біопалива в Україні.

Розглядаючи проблематику стимулювання біоенергетичного комплексу, надзвичайно важливими залишаються також питання організаційно-правового забезпечення виробництва, переробки та реалізації біопалива. Наразі вкрай необхідним є повноцінне використання потужного потенціалу кооперативної організаційно-правової форми для ефективного функціонування енергетичних відносин. Саме тому, слід погодитись з точкою зору вчених-правників, що найбільш вдалою та оптимальною організаційно-правовою формою виробництва та постачання біопалива є запровадження активного створення в країні енергетичних кооперативів [17, с. 90]. Першою спробою започаткування розвитку правових засад енергетичної кооперації в Україні було внесення у 2019 році змін та доповнень до Закону України «Про альтернативні джерела енергії» щодо визначення поняття енергетичного кооперативу та включення таких кооперативів до переліку суб'єктів стимулювання

виробництва електричної енергії з альтернативних джерел на основі «зеленого» тарифу. Вбачається, організаційно-правова модель створення енергетичних кооперативів є найбільш адекватною та гнучкою для обслуговування біоенергетичних відносин, адже вона дозволяє зберігати окремим виробникам біопалива господарську автономію і, разом з цим, скористатися тими можливостями, які доступні лише у великих об'єднаннях.

На нашу думку, перспективними напрямками модернізації організаційної державної підтримки біоенергетики в Україні є: утворення та забезпечення діяльності електронних ринків біопалива, біомаси; запровадження конкурентного ринку теплової енергії; надання державної підтримки суб'єктам господарювання, що вирощують енергетичні рослини; звільнення від сплати податку за викиди CO₂ установки, що спалюють біопаливо. Такі нормотворчі ініціативи вже висувуються та обговорюються в літературі [18; 19, с. 94]. Це є свідченням того, що питання дієвого програмного та законодавчого забезпечення державної підтримки виробництва біопалива є потребою часу та вимагає негайного вирішення.

З метою забезпечення державної підтримки розвитку біоенергетичної галузі та визначення джерел її фінансування, необхідним є прийняття Державної цільової програми розвитку виробництва та використання біологічних видів палива, а також розроблення механізму реалізації заходів, що будуть в ній передбачені. Крім того, заслуговує на підтримку наукова пропозиція щодо необхідності прийняття Закону України «Про виробництво і реалізацію біопалива», який має визначити основні засади виробництва (утворення) біомаси, її переробки в біопаливо і електроенергію, їх реалізації [20, с. 27]. На нашу думку, центральною ланкою цього Закону має стати регламентація надання системної державної підтримки виробникам біопалива та узагальнення переліку видів їх стимулювання. При цьому, прояви виробництва й використання біомаси як джерела енергії з погляду на екологічні, соціальні, енергетичні та інші інтереси суспільства повинні бути враховані у площині запровадження правових механізмів їх стимулювання.

Висновки. Аналіз багатоманітних концепцій, стратегій та програм розвитку біоенергетичних відносин та відповідного законодавчого підґрунтя, норми якого спрямовані на досягнення цілей та завдань, зазначених у національних програмних документах, дозволив зробити висновок про недосконалість правових механізмів та концептуальних підходів стимулювання розвитку виробництва та використання біологічних видів палива. Це обумовлено багатьма недоліками, стратегічними прорахунками та помилками в правовому регулюванні державної підтримки біоенергетичних відносин.

Найбільш поширеними правовими механізмами стимулювання розвитку біоенергетики в Україні є: «зелений» тариф; надбавка до «зеленого» тарифу, аукціонної ціни за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва; податкові пільги (звільнення від податку на додану вартість), митні пільги (звільнення від оподаткування митом), а також компенсація відсотків за кредитами (кредитної субсидії) та лізингових платежів.

Позитивно варто сприймати сучасний двовекторний правовий механізм державної підтримки, спрямований на стимулювання виробників електроенергії з біомаси

та/або біогазу («зелений» тариф), а також на підтримку сучасного вітчизняного машинобудування (надбавка до «зеленого» тарифу, аукціонної ціни за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва). Для виробників електричної енергії з біомаси та/або біогазу головним стимулом поки що залишається «зелений» тариф, а не право на участь в аукціоні з розподілу підтримки. Вважаємо за необхідне надання всім виробникам електричної енергії з біомаси і біогазу можливість вибору між отриманням «зеленого» тарифу та участю в аукціонах.

Нині чинний механізм стимулювання виробництва електричної енергії з біомаси на основі «зеленого» тарифу, є нечутливим до особливостей сталого розвитку цієї сфери. Вбачається, введення критеріїв сталості в нашій країні, на кшталт європейського законодавства, створить передумови для вдосконалення механізму стимулювання виробництва електричної енергії з біомаси на основі «зеленого» тарифу. Пропонується застосовувати цей тариф лише до тих виробників електричної енергії, що використовують стале біопаливо. Крім того, необхідно проводити диференціацію величини коефіцієнта «зеленого» тарифу і встановлювати вищий тариф на електроенергію, отриману з тих видів біомаси, у використанні яких держава більш заінтересована (наприклад, сільськогосподарського походження).

Поряд із загальним позитивним спрямуванням фіскальної політики у біоенергетичній галузі, вона має суттєві недоліки та прорахунки. Це стосується скасування або строкового обмеження багатьох податкових та митних пільг у сфері біоенергетики, що суперечить загальній спрямованості державної політики щодо стимулювання використання біологічних видів палива. Недостатня увага приділяється фінансовій підтримці виробництва біопалива. Прикладом цього є відсутність будь-яких компенсацій відсоткових ставок за кредитами, залученими для покриття витрат на придбання обладнання для перероблення сільськогосподарських відходів і сировини, відходів заготівлі деревини лісу (в т.ч. в біопаливо та інші альтернативні види енергії).

Найбільш вдалою та оптимальною організаційно-правовою формою виробництва та постачання біопалива є створення в країні енергетичних кооперативів. Перспективними напрямками модернізації організаційної державної підтримки біоенергетики в Україні є: утворення та забезпечення діяльності електронних ринків біопалива, біомаси; запровадження конкурентного ринку теплової енергії; надання державної підтримки суб'єктам господарювання, що вирощують енергетичні рослини; звільнення від сплати податку за викиди CO₂ установки, що спалюють біопаливо тощо.

З метою забезпечення дієвої державної підтримки розвитку біоенергетичної галузі, визначення джерел її фінансування, необхідним є прийняття Державної цільової програми розвитку виробництва та використання біологічних видів палива, а також Закону України «Про виробництво і реалізацію біопалива». Центральною ланкою майбутнього Закону має стати регламентація надання системної державної підтримки виробникам біопалива та узагальнення переліку видів їх стимулювання з врахуванням екологічних, соціальних, енергетичних та інших інтересів суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітика UABIO: Виробництво електроенергії з біомаси і біогазу – листопад 2020. URL: <https://uabio.org/materials/9602/> (дата звернення 10.05.2021)
2. Кузьміна М.М. Систематизація законодавства у сфері відновлювальної енергетики. *Економічна теорія та право*. 2016. № 2. С. 122 – 132.
3. Платонова Є.О. Етапи розвитку законодавства у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 251-255.
4. Рибнікова Е.Ю. Економіко-правовий механізм стимулювання виробництва та використання альтернативної енергії в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 62-65.

5. Кулик О.І. Способи стимулювання використання альтернативних джерел енергії за законодавством України та Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С.86-91.
6. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2003 року. *Офіційний вісник України*. 2003. № 12. Ст. 522.
7. Рудь Ю.М. Правове регулювання енергозбереження у сільському господарстві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2015. 18 с.
8. Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast). *Official Journal of the European Union*. 2018. L 328. P. 82-209. URL: https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.328.01.0082.01.ENG (Last accessed: 19.05.2021).
9. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії: Закон України від 21 липня 2020 року. *Офіційний вісник України*. 2020. № 63. Ст. 2027.
10. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
11. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.
12. Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектувальних виробів за проектами демонстрації японських технологій: постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 року № 293. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 72.
13. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28 грудня 2014 року. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 7-8, № 9. Ст. 55.
14. Оболенська С.А. Про державну підтримку виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками: організаційно-правові питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 69-72.
15. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів: постанова Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2010 року № 794. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 172.
16. Фінансування з Державного бюджету. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/narpyamki/finansova-politika> (дата звернення 19.05.2021)
17. Григор'єва Х.А. Енергетична кооперація як організаційно-правове втілення концепції енергетичного переходу. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права: збірник матеріалів VIII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 26 листопада 2020 року)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 88 – 91.
18. Гелетуха Г.Г. Потенціал, сучасний стан та перспективи впровадження біоенергетичних проектів в Україні. *Матеріали онлайн-семінару «Відновлювані джерела енергії для декарбонізації: біоенергетика»* (26 лютого 2021 року). URL: <https://uabio.org/news/9960/> (дата звернення 23.04.2021)
19. Пастух А. Правове регулювання державної підтримки вирощування енергетичних рослин в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 91- 96.
20. Григор'єва Х.А. Концептуальні засади правового регулювання державної підтримки сільського господарства в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.06. Одеса, 2020. 39 с.